

"הוא הייטקיסט שמרוויח פי 4 מאשתו, אך מסרב לשלם 700 שקלים בחודש לילדים"

מוסד הנישואים מתפורר ושיעור הגירושים עולה, אך בישראל אין חוק או נוסחה מוסכמת לחישוב מזונות ■ ב-2017 ביטל העליון את החבות האוטומטית של גברים, והשאיר כאוס משפטי ■ הצעת חוק של הממשלה הקודמת יכולה הייתה לסיים את הסאגה, אך נקברה תחת הפוליטיקה

יעל דראל

15 במאי 2023

התראות במייל

אם לשפוט על פי מצב תיקי ההוצאה לפועל בתחום המזונות — נראה שמצבם של המתגרשים והמתגרשות בישראל הולך ומשתפר. נכון לסוף 2022 היו כ-68 אלף תיקי מזונות פתוחים — ירידה דרמטית לעומת כ-77 אלף תיקים שנרשמו במערכת ב-2019. ואולם הנתונים האלה, שהתפרסמו בימים האחרונים בדו"ח רשות האכיפה והגבייה במשרד המשפטים, עשויים להטעות.

מאחורי הקלעים מתנהלים בשנים האחרונות מאבקים משפטיים בלתי פוסקים על סוגיית המזונות לילדים, ששורשיהם נעוצים בעובדה שאין כיום בישראל חוק אזרחי, או נוסחה מוסכמת, לחישוב גובה המזונות שלהם זכאים ילדים להורים גרושים. מצב זה שורר על אף כמה הצעות חוק שגובשו בשנים האחרונות בנושא.

אחת מהן הוגשה ב-2022 על ידי שר המשפטים לשעבר גדעון סער. היא אמורה הייתה לעשות סדר ראשון מסוגו בנושא. לצורך החוק התגייסה לסוגייה גם הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שפירסמה עבודה מקיפה בניסיון לעלות על שאלת מיליון השקל: כמה עולה לגדל ילד בישראל?

אלא שהבשורה שהבטיח משרד המשפטים לציבור המתגרשים נתקלה במציאות הפוליטית. בסמוך מאוד לגיבוש החוק, נפלה הממשלה — והחוק, כמו חוקים דומים לו בעבר — נקבר.

דוקטורט במזונות

בהיעדר חוק, מה שמנחה כיום את המערכת הוא פסק דין מהפכני (בע"מ 919/15) שפירסמו ב-2017 שבעה שופטי עליון. הם ביטלו את החבות האוטומטית של אבות בתשלום מזונות, וניסחו נוסחה שאמורה הייתה להשליט סדר ושוויון מגדרי בסוגייה הנפיצה.

ואולם, כשצוללים אל המתרחש בשורה של תיקי מזונות שנוהלו בשנים האחרונות, מתגלה תמונה עגומה: נכון להיום כל שופט בישראל פוסק על פי ראות עיניו; בתי הדין הרבניים כלל אינם מקבלים את פסיקתו של בית

המשפט העליון בנושא זה; ובמבחן התוצאה — הסכומים הנפסקים במרבית המקרים זעומים, ועשויים לדרדר כלכלית את אחד הצדדים.

עו"ד אורית דרור-הראל, מומחית לסכסוכי גירושין, ירושה וצוואה, אומרת כי "המצב כיום בתחום המזונות הוא חד משמעית כאוס מוחלט. כל שופט פוסק אחרת, כל ערכאה פוסקת אחרת — ובנוסף יש בישראל מצב מיוחד, משום שהצד שמגיש ראשון את התביעה יכול לבחור האם התיק יתנהל בבית הדין הרבני, או בבית המשפט לענייני משפחה. במדינה מתוקנת לא אמורות להיות שתי ערכאות ובוודאי שלא אמורים להיות יתרונות לאף אחת מהן — אבל בישראל זה המצב.

"בשורה התחתונה אין בישראל חוק שמסדיר את סוגיית המזונות, ובית המשפט העליון יצר נוסחה בעייתית שמאמללת את השופטים, את עורכי הדין ואת המתגרשים והמתגרשות. השופטים צריכים לעשות דוקטורט בתחום חישוב המזונות ועורכי הדין מתקשים לתת ללקוחות שלהם הערכה כלכלית לגבי הסכומים שייפסקו להם. בנוסף רוב הזמן נפסקים סכומים מינוריים, כמעט מקוממים, ומי שסובל מכך הם בראש ובראשונה הזוגות עצמם".

מי שחוותה את חוסר הוודאות הכלכלית על בשרה היא אלונה (הפרטים המלאים שמורים במערכת), אם לשני ילדים בשנות ה-40 לחייה המתגוררת במרכז הארץ. היא התגרשה ב-2018, לאחר כעשר שנות נישואים.

"כשהחלטנו להתגרש ניסיתי קודם כל לשרטט לעצמי איך ייראה העתיד הכלכלי שלי ושל ילדי, והלכתי להתייעץ עם כמה עורכות דין. בעלי לשעבר היה עצמאי ואני שכירה, והכוונה שלנו הייתה לחלק את הזמנים עם הילדים שווה בשווה בינינו, פחות או יותר.

"בשלב הזה חשבתי לתומי שאוכל לקבל הערכה לגבי המזונות העתידיים שישולמו לילדי, אבל בפועל גיליתי שאף עורכת דין לא מסוגלת לתת לי ודאות. כל אחת הסבירה לי שזה לגמרי תלוי בשופט שידון בתיק, שכל אחד פוסק לפי ראות עיניו — ושיכול להיות מצב שאם הילדים אצלי שלושה ימים בשבוע ואצל הגרוש שלי יומיים בלבד — אולי לא ישולמו עבורם מזונות כלל. זה היה סיוט של חוסר ודאות", היא נזכרת.

אלונה מציינת כי בשל כך היא חששה מפני הגעה להליך משפטי. "לצד חוסר הוודאות, בן זוגי לשעבר קיבל מידע מארגוני גברים 'שחגגו' אחרי פסיקת העליון מ-2017. הוא אמר לי משפטים בסגנון 'את לא תראי ממני שקל' — כדי להבהיר שהוא לא רוצה שארוויח באופן אישי מהכספים.

"בסופו של דבר החלטנו לפתוח חשבון משותף שאליו אנחנו מפקידיים כל חודש כספים לטובת הילדים. בנוסף, הוא מעביר לי סכום חודשי של כ-1,200 שקל, שאמורים לספק לי מענה לכך שהילדים שוהים אצלי כארבעה ימים יותר מדי חודש. זה סידור שנותר מענה סביר. ברור שגידול ילדים עולה יותר מהכסף שנכנס וברור שיש אינסוף הוצאות בלתי צפויות, אבל הסידור הזה עזר לנו להימנע מבתי המשפט", אמרה.

באותה נשימה, מדגישה אלונה כי לא כל זוג שמתגרש יכול להגיע לסידור כזה, וכי מהלך מסוג זה מותנה ביחסים סבירים בין הצדדים. "אנשים שמתגרשים שוכחים לפעמים שמצבו הכלכלי של בן או בת הזוג לשעבר הוא גם עניינם. אם יהיה לילדים בית אחד עני, בסופו של דבר זה יפגע בילדים".

פסיקת העליון מ-2017, שהשפיעה בעקיפין על סיפורה של אלונה, קבעה לראשונה שהמזונות לילדים בגילים 6-15 יתחלקו בין בני הזוג, בהתאם ליכולותיהם הכלכליות. הפסיקה ניתנה במסגרת דיון בעתירה של גבר שגרושתו השתכרה יותר ממנו, אך למרות זאת, הוא נדרש לשאת באופן בלעדי בתשלום המזונות. בכך התבטלה החבות האוטומטית של גברים לשלם מזונות.

לקריאת פסק הדין המלא

השופט נעם סולברג ציין אז כי "ניתנה אמת להיאמר: הגרעין הקשה של דיני המשפחה בישראל — דיני נישואין וגירושין — מאופיין בחוסר שוויוניות בין גברים לנשים. על פי ההלכה היהודית, נתון הגט בידי של האיש — ברצותו ייתן, ברצותו יסרב. אף על פי כן, אין בכך כדי להצדיק חלוקה בלתי שוויונית של חובת תשלום מזונות הילדים".

בעקבות ההחלטה גובשה נוסחה, מורכבת למדי, שאליה אמורים השופטים להזין פרמטרים מסוימים כדי לקבוע כמה מזונות יש לפסוק. אלא שבמרוצת השנים נדמה שהנוסחה יצרה בעיקר בלבול ואיסדר, לנוכח העובדה שלכל משק בית יש מאפיינים ספציפיים וייחודיים. וממילא בתי הדין הרבניים שדנים גם הם בתיקים אלה התנערו, כאמור, מהפסיקה.

ד"ר שרון פרילינג, עורכת דין מומחית לדיני משפחה ומחברת הספר "ניכור הורי", אומרת כי "הנוסחה שקבע העליון היא מעין נוסחה מתמטית, שגם השופטים עצמם הזהירו שאסור להיצמד אליה באופן מוחלט. המטרה הייתה להימנע ממצבים שבהם לילדים יש בית אחד עני ובית אחד עשיר.

"אבל למרות הכוונה לייצר סדר ושוויון — בפועל נוצרו בעיות רבות ומורכבות. במקור, נוסחת העליון נתנה מענה למצב ספציפי שבו מתקיים שוויון בשכר בין שני בני הזוג, וגם שוויון בזמני השהות ובנטל הטיפול. במצב כזה ברור שהאב לא צריך לשלם באופן אוטומטי. אלא שברוב הבתים זוהי לא המציאות".

פרילינג מדגישה כי לעתים יש בלבול בין זמני שהות לבין נטל טיפולי. "אם בודקים רק איפה הילד ישן — מתקבלת תמונה לא מהימנה, משום שצריך לבדוק מי מההורים דואג לקחת אותו לרופאים, מי נמצא בקשר עם המורה, מי מנהל את חיי החברה שלו כשהוא צעיר או לוקח אותו למופעים. מסוכן לעשות הכללות ולומר שרק האימהות אחראיות על כך, כי יותר ויותר אבות נוטלים חלק בהיבט הטיפולי. אבל נכון שנשים עדיין לוקחות על עצמן את הנטל הטיפולי רוב הזמן", הוסיפה.

לדבריה, יש גם פרמטרים שאינם נלקחים בחשבון פעמים רבות — אך עשויים להיות הרי גורל לזוגות שמתגרשים. "אחד הנושאים החשובים הוא, למשל, רמת החיים שאליה מורגלים הילדים והסביבה שבה הם גרים. היה מקרה של זוג עם שלושה ילדים שהתגרש במצב של פערי שכר קיצוניים: האב מרוויח 150 אלף שקל נטו לחודש, והאם כ-10,000 שקל בלבד. בית המשפט קבע שלילד הצעיר ישולמו מזונות בגובה 2,800 שקל לחודש ואילו שני הילדים, שקרובים לגיל 18 וכמעט שלא שהו אצל האב, יקבלו 3,400 שקל לחודש.

"לכאורה זה נשמע כמו הסכם טוב, אבל בפועל המזונות לשני הילדים הגדולים ישולמו רק עד גיל 18. אפילו אם לוקחים בחשבון שהאב משלם דמי מדור (רכיב השתתפות בעלות המגורים של הילדים) — מתקבל סכום אבסורדי. זאת משפחה מהאלפיון העליון, שהאב בה יוכל להמשיך ולהתגורר בשכונת יוקרה ובדירת יוקרה, ולקחת את ילדיו לחופשות מפוארות. אבל מהצד של האם — יש בקושי יכולת להמשיך לגור באותה השכונה. רמת החיים, במקרה

הזה, מייצרת שחיקה דרמטית במזונות. לכן הנוסחה איננה חזות הכל, והיא לא נותנת מענה להרבה מאוד מצבי קיצון שמגיעים לבית המשפט".

שינוי נסיבות

לצד הבלבול ביחס לנוסחת חישוב המזונות, כתוצאה מהפסיקה החל גל של בקשות לפתיחה מחדש של תיקים — בעיקר מצד אבות שחשו כי הפסיקה הקודמת בעניינם עושה להם עוול. כך למשל, במקרה של בני זוג שלהם שלושה ילדים — בת גדולה ושתי תאומות פעוטות — שקיבלו פסק דין שהורה על משמורת משותפת ועל זמני שהות שווים של הקטינות אצל הוריהן.

בתביעה שהגיש האב ב-2018, באמצעות עו"ד חיה לזר נוטקין, הוא טען כי פסיקת העליון היא שינוי נסיבות מהותי המצדיק את ביטול המזונות, וכי מאז שניתן פסק הדין חל שינוי משמעותי בזמני השהות. האם, שיוצגה על ידי עו"ד אריאל עטרי, טענה כי לא מדובר בשינוי נסיבות מהותי.

השופט, נמרוד פלקס, מצא כי בעוד שבאותה תקופה היחס בזמני השהות היה 40%-60% לטובת האם ביחס לבת הגדולה, ו-20%-80% לטובתה ביחס לתאומות, הרי שכעת זמני השהות נחלקים 50%-50%. הוא קבע כי יש לבטל את המזונות לבת הגדולה ולקבוע 600 שקל בחודש לכל אחת מהפעוטות — עד שיגיעו לגיל 6 בלבד.

עו"ד דרור־הראל מדגישה כי הכאוס המשפטי השורר כיום בנושא מביא לעתים להימשכות הליכים לאורך שנים — גם במקרים שבהם לכאורה התיק כבר הוכרע. "במקרה אחד ייצגתי את האישה. הגרוש שלה גורר אותנו בערעורים ואי־הסכמות בניסיון להפחית או לבטל את המזונות, על אף שאנחנו כבר ארבע שנים אחרי ההחלטה", היא מספרת.

"מדובר במורה שהרוויחה פחות מ-10,000 שקל בחודש וביקשה להתגרש מבעלה, עובד הייטק שמרוויח שכר שגבוה פי ארבעה משלה. בית המשפט פסק לו 700 שקלים מזונות לכל ילד — סכום נמוך מאוד בהתחשב בעלויות גידול הילדים בישראל — אך מאז ועד היום הוא דורש לפתוח מחדש את ההליך וקורא לשופטים 'פושעים'. כל זאת מדוע? משום שלטענתנו, אשתו יכולה הייתה להשתכר הרבה יותר אילולא הייתה עושה הסבה מקצועית במהלך הנישואים ונשארת במקצוע הקודם שלה. בשנים הללו אגב, הוא שילם את המזונות שלו רק באופן חלקי".

עלויות הילדים

שאלת עלויות גידול הילדים שמעלה דרור־הראל הטרידה לא רק את שופטי העליון, אלא גם המחוקקים. לטובת גיבוש הצעת החוק של משרד המשפטים ב-2022, פירסמה הלמ"ס עבודה שנפרשה על פני כ-40 עמודים, הכוללת סקירה נרחבת ומסד נתונים מקיף שנאסף בלשכה לאורך עשורים, לצד התייעצויות עם מומחים, שסייעו בגיבוש נוסחאות לחישוב המדויק שלפיו ייקבע תשלום המזונות.

על פי הדוגמה שמופיעה בעבודה זאת — במשפחה עם שלושה ילדים בני 4, 7 ו-11, שבה ההכנסה הכספית נטו של זוג ההורים בטרם הגירושין היא 25 אלף שקל — ההכנסה לנפש היא 5,000 שקל והמשפחה ממוקמת בעשירון 5 (לפי לוח 3 של הלמ"ס). בעשירון זה, ההוצאה החודשית לנפש היא כ-1,466 שקל בחודש על הוצאות תלויות שהות, כ-2,150 שקל על הוצאות שאינן תלויות שהות וכ-3,380 שקל לדמי מדור. בעשירון זה, ההכנסות

לנפש נעות בין 4,209 שקל בחודש לבין 5,502 שקל בחודש. בשורה התחתונה, לפי התחשיב שביצעו בלשכה, סך עלויות גידול ילד בעשירון החמישי היא כ-7,350 שקל בחודש.

פריצת דרך?

פרופ' שחר ליפשיץ, מומחה לדיני משפחה וירושה, הפקולטה למשפטים אוניברסיטת בר אילן, יועץ במחלקת לקוחות פרטיים והעברות בין דוריות בעסקים משפחתיים, פישר (FBC), יועץ למשרד המשפטים, לבקשתו של סער, בתהליך החקיקה. הוא מבהיר כי שיטת החישוב הייתה הנושא המרכזי שבו עסקו מאחורי הקלעים.

"מצד אחד, החישוב של הלמ"ס קובע כמה עולה לגדל ילד — אך הוא לא קובע כיצד יש לחלק אותו בין ההורים. מצד שני, החישוב של שופטי העליון בפסק הדין המפורסם קובע איך מחלקים הוצאות, אך לא מתייחס לשאלה כיצד מחשבים אותן. לכן, בסופו של דבר, גיבשנו להצעת החוק מודל משולב שלקח בחשבון גם את מתווה הלכת 919, גם את חישוב הלמ"ס, וגם את המודל שגובש על ידי פרופ' גוטליב (פרופ' דניאל גוטליב, לשעבר סמנכ"ל המחקר והתכנון במוסד לביטוח לאומי) וד"ר נעמה סיקלר לצורך קביעת רמת מחיה המינמאלית — לצורך הביטוח הלאומי וחדלות פרעון.

"המודל שלנו הציע לראשונה הסתכלות חדשה: הילד אינו רק תוספת שעבורה משלמים — אלא יש להסתכל גם על בן הזוג כאל יחידה כלכלית שצריכה לכלכל את עצמה. כשילד ישן בבית של האב, למשל, האמא לא משכירה את החדר שלו. היא נושאת בעלויות הנדל"ן הכוללות של הנכס ולכן יש איזשהו מינימום שחייבים להתייחס אליו והיא יחידה כלכלית בפני עצמה", אמר.

ליפשיץ אמנם מצר על כך שהתנאים הפוליטיים לא איפשרו את המשך החקיקה, אך סבור כי דווקא בעניין זה — עשויה להיות פריצת דרך. "מצד אחד יש פה התנגדות מסוימת של הפוליטיקאים הדתיים, משום שהמחוקק מבקש להפוך את נושא המזונות מעניין דתי לעניין אזרחי.

"מצד שני, אנחנו עשויים לגלות כאן קואליציה מפתיעה משום שבניגוד לסוגיות אחרות, בתי הדין הרבניים הרבה פעמים מפלים לרעה גברים בעניין המזונות, וייתכן שכאן הם ימצאו תיקון שימצא חן בעיניהם. בנוסף, כשגיבשנו את הצעת החוק, פעלנו במשותף גם עם ארגוני הגברים וארגוני הנשים — שהביעו הסכמה לנוסח — ולכן תיאורטית אין מניעה שההצעה הזאת תתקדם באופן מקצועי גם בקואליציה הנוכחית".